

הזה. וישראל קולטים מהם הטוב השייך לחכמת התורה, ויבוא יום שנאמר **והאבדתיו...** ועל כן אין לה שייכות לתורת אמת שקיימת לעולמי עולמים.

ורק בעולם הזה, ד'ברישא חשובא' (ע' ריש ברכות), באה חכמה זו גם כן מסטרא דחושיך ונולד עשו — הקליפה הקודמת לפרי, וציד בפיו, וידוע דברי האריז"ל דרומז לסוד תורה שבעל פה. והם נשמות רבי עקיבא שהוא שורש כל התורה שבעל פה שבידינו, כמו שאמרו 'וכלהו אליבא דרבי עקיבא' (וכמו שאמרו ביבמות סב:) שהיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא... וכן תמצא לשון זה של 'עד שבא ר' עקיבא ולימד' בכמה מקומות בתלמוד — ע' שבת פרק במה אשה (סד:) ובנדרים (סו.) ובב"מ (סב.) ושאר דוכתי, ולא על אחר — לפי שהוא היה עיקר ויסוד לימוד התורה שבע"פ שכללותם הם ספרי וספרא ומשניות וברייתות שבהם רומזים כל דברי התלמוד, שבו רמזו כל דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים כנודע, רק ששם בהעלם ואח"כ חוזר ומתפשט לגלוי וגילוי אחר גילוי כנודע'. לקוטי מאמרים עמ' 81. ואף דהיה מבני בניו של סיסרא, היה מבני בנותיו של עשו. ורבי מאיר דנפיק מנירון (גטין נו.) שהוא שורש המשניות, דסתם מתני' רבי מאיר, שהם עיקר התושבע"פ. וכיוצא בו מסתמא יש בו (באדום) עדיין איזה שורש שצריך ליקלט בישראל. ומזה נמשך אצלם החכמה חיצונית עד שיוגמר כל קליטת הטוב, ואז תאבד כל חכמתם גם כן (מתוך רסיסי לילה נב עמ' 127).

ע"ע בשאר ספרי רבי צדוק הכהן: דברי סופרים כח לח (עמ' 45); דובר צדק עמ' 147; לקוטי מאמרים עמ' 82 ועוד רבים.

עוד על רבי עקיבא ורבי מאיר שהיו בני גרים ודוקא הם שורש ויסוד לתושבע"פ — ע' של"ה מסכת סופרים תקכה ומסכת שבעות ריב ואילך.

דף פז

ריבת — זו השקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע — ואם תאמר, למה לי 'בין נגע לנגע' והלא דיני נגעים כלולים ב'ריבות'?

יש לומר, לולא 'בין נגע לנגע' הוה אמינא לקיים 'ריבות' על שאר דברים הבאים במישרים על ידי ריב, כגון השקאת סוטה ועגלה ערופה. ורק לאחר שגילתה תורה 'בין נגע לנגע' למדנו מ'ריבות' לשאר הלכות שבטהרת המצורע שאינם שייכים ל'נגע' עצמו, לפי שבאים על לשון הרע.

ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות — הכוונה לומר שהיא מרכז עולם. [ולכך אוריה מזוג וגם מחכים, וביותר מקום המקדש שלכן ישבו בו חכמי הסנהדרין ומשם תצא תורה] (מהרש"א קדושין סט. וכמו שאמרו לעיל לו. על 'שרך אגן הסהר' — שהסנהדרין יושבת בטיבורו של עולם).

וכיוצא בזה פרש מהר"ל מפראג (בחדושי אגדות) שאין הכוונה 'גבוה' במובן הגשמי אלא כינוי לקדושתה ומעלתה, כי כל המקודש מחברו נקרא 'גבוה' ושאיין מקודש — שפל.

יש מי שפרש כפשוטו, והכוונה שגבוהה מכל הארצות שסביבותיה, כך שכל הבא אליה מכל מקום — עולה (מרומי שדה שם. ומהרש"ל כתב נפקותא בזה לענין נדרים, שהנודר לעלות מארץ ישראל — נדרו בטל ולוקה משום 'לא תשא שם ה'א לשוא').

'רבי שמעון אומר: אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים' — הרמב"ם (ע' הלכות ממרים א, ד ובספר המצוות) פרש אפילו גזרה דרבנן [שיש לה השלכה לענין דבר שיש בזדונו כרת ושגגתו חטאת, כדלהלן. ופסק כדברי הכל, שרבי יהודה ורבי שמעון מוסיפים על רבי מאיר. ע' בכסף משנה שם ג, ה ובעינים למשפט. וכבר נחלקו בדבר הראשונים בפרוש השיטות — עתוס' פה: ובחדושי הר"ן כאן].

ואולם הרמב"ן (בספר המצוות) והר"ן האריכו לחלוק על דבריו, שמצוות ותקנות וגזרות שמדרבנן אין התורה מזהרת עליהן, ואינו נעשה 'זקן ממרא' בהן. וכוונת רבי שמעון 'דקדוק אחד מדברי סופרים' — דין תורה הנלמד מאחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן על ידי החכמים. [הרמב"ן הוסיף שגם כשנחלקו בכגון חמץ משעה ששית שאסור בהנאה מדרבנן, אעפ"י שיש נפקותא לענין כרת אם קידש בו את האשה — אינו נעשה 'זקן ממרא' כיון שמחלוקתם בדין שמדבריהם].

א. אף לשיטת הרמב"ן שאין אמור דין 'זקן ממרא' בדרבנן — זהו רק לענין חיוב מיתה, אבל ודאי אסור להמרות פיהם. וע' בהערות החזו"א לקונטרס דברי סופרים אות ה, ובתשובות הג"ר אלהן אות ז.

ב. עוד בענין 'לא תסור' במצוות דרבנן — ע' רש"י סוכה מד. וראה באריכות בספר משך חכמה ריש שופטים; חדושי הגרי"ז הלכות ברכות; אגרות משה יו"ד ח"א קלב; שבט הלוי ח"א קפה.

כמו כן נחלקו הדעות בהגדרת דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת; — שיטת רש"י ותוס' בסוגיא שאינו חייב אלא כשמורה בדבר העלול להשתלשל ממנו מכשול באיסור כרת [וגם אם מורה להחמיר — עלולה להימשך מכך קולא, כמו שהביאו הראשונים כמה דוגמאות]. אך יש שכתבו בדעת הרמב"ם שהוא סובר שאין הדבר תלוי בהשתלשלות חיוב כרת כתוצאה מפסק הממרא, אלא אך אם יש נפקותא ישירה לכרת מצד עצם הדין שהורה. וכן אפילו הורה להחמיר ולא להקל, עכ"פ הורה בדבר שיש בו דין כרת.

(כן כתבו כמה אחרונים — ע' בקונטרס דברי סופרים לגרא"ו א; ב, ז ובתשובותיו להשגות החזו"א, ד [נדפס בסוף ספר קובץ עינים]. ע"ש בבאר הענין. וכעין דבריו יש בתורת האהל דף סה ובשו"ת שואל ומשיב תנינא ח"א פו — מובאים בבירור הלכה. וכ"ד עוד אחרונים — מובאים בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב סב.

ואולם הלחם משנה לא פירש כן דעת הרמב"ם אלא הוזהר דעתו עם פירוש התוס'. וכן דעת החזו"א (בהשגות לדברי סופרים שם, ובספרו — סנהדרין כג). והוכיח מלשון הגמרא 'דאי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח, ואי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח'. וכ"ד הגר"ר בנגיס שם. וע"ע שו"ת חתם סופר חו"מ קצא).

מדברי רש"י מבואר שכל שעל ידי הוראתו נגרם הפסד לממון, נחשב 'דבר שיש בו כרת' כי נפקא מינה לקדושי אשה. אך מהרמב"ם (ספ"ד) אין נראה כן. ואפשר שטעמו דמה נפשך, אם נהגו באותו מקום כדעת הממרא, כגון שפסק שהפרי טמא ואינו שוה פרוטה, אזי גם לחכמים אינה מקודשת, שהרי אין לו שוויות בפועל, ואם נהגו כחכמים שחלקו עליו, אזי גם לפי דעתו היא מקודשת. 'וצריך עיון' (עפ"י חזון איש בתשובתו לקונטרס דברי סופרים, א).

'יועץ, שידוע לעבר שנים ולקבוע חדשים כדתנן: הן העידו שמעברים את השנה כל אדר...' — יש לעיין, כשהוא אומר לעבר והם אומרים שלא לעבר, כיצד אתה מוצא 'ורה לעשות' והלא אין עיבור שנה בלא הסכמת הנשיא (כמו שאמרו בפ"ק, וכ"פ הרמב"ם קדוש החדש ד, יב)? ואפשר שמדובר שעברו וחזרו בהם, והוא מורה שאין בחזרתם כלום, שהלכה שמעברים כל אדר, והם אומרים שהיה עיבורם בטעות.

עוד יש לומר שעיקר המראתו בכך שמורה שהבית-דין שבכל עיר ועיר אינו חייב לבטל דעתו כלפי ב"ד הגדול שבירושלים. ועל פי זה הורה לעבר או שלא לעבר את השנה, בניגוד להכרעת ב"ד הגדול, וכגון שנחלקו אם לעבר אחר הפורים. וכיון שהמראתו זו שנחלק על כח ב"ד הגדול, יצאה אל הפועל למעשה — חייב (עפ"י חזון איש סנהדרין כג, ג).

ובכך מתישבת תמיהת התוס' הלא נידון עיבור לאחר פורים אינו אלא אלכתחילה — אך לפי האמור נפ"מ אף בדיעבד לענין עיבור בטעות או לענין עצם סמכות העיבור. דרכים נוספות — ע' במובא בספר מרגליות הים.

(ע"ב) 'בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו' — נקט מחלוקת זו להשמיענו שאפילו לא נחלק בדין הממון עצמו אלא במנין הדיינים, הריהו 'זקן ממרא' (ערוך לנר).

*

כי יפלא — רמזים

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע, דברי ריבת בשעריך — כי תיפלא ותתמה על משפטי ישראל בעולם, על מה אנחנו נהרגים נשחטים ונטבחים, נידונים באש ובמים ועל גופנו יבוא כל נגע וכל פגע — דע לך כי הכל בשביל 'דברי ריבות' — שנאת חנם שבקרבו.

כי יפלא ממך דבר... דברי ריבת בשעריך — רמז, כי על ידי 'דברי ריבות' באה השכחה, כמו שידענו שע"י מחלוקת בית הלל ובית שמאי נעשית תורה כשתי תורות ולא מצאו הלכה ברורה. או כלך לדרך אחרת: כי יפלא — וקמת ועלית — על ידי הספקות והפליאות באין לידי קימה ועליה בתורה (מתוך ספר הפרשיות שופטים).

דף פח

הערות בפשט

'מאי לאו דהוא אמר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו' — כמה דרכים נתבארו בספרי המפרשים האחרונים, מנין יש משמעות לפרש כן את המשנה — ע' יד דוד וערוך לנר. ובפשטות נראה שכוונת המקשה, מאי לאו מדובר בכל האופנים, גם באופן זה שאומר מפי השמועה והם אומרים מסברת עצמם. ותרץ: לא, מדובר רק כשהוא אומר כך הוא בעיני והם אומרים מפי השמועה. וכן סגנון הגמרא.

(ע"ב) 'זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו...' — במסכת סוטה הגרסא 'בית דין', והיא נכונה יותר, שהמדובר על בית דין הגדול (רש"ש. וכו"ה בכמה כתבי יד. ואולם בספרי ריש תצא הגרסא 'שרצו חבריו למחול לו' ומשמע דקאי על בית דינו שעמם הוא נחלק. עפ"י ממזרח נועם). וצ"ע בשו"ת הרשב"א ב'מיוחסות' רפח ד"ה וכן מלך; שו"ת הריב"ש קעא ד"ה ועוד.

א. כת אחת העידה שגנב וכת אחרת העידה שמכר – לפי מה שהסיק רב פפא, בין לחזקיה בין לרבי יוחנן דינו במיתה. אבל לדברי רב אסי כפירוש רב יוסף יוצא שלרבי עקיבא כל עדות לעצמה הריהי 'חצי דבר' ופטור (וכן הדין אם נוקטים כרבי יוחנן שאין מלקות על הגניבה, הרי הגניבה והמכירה כל אחת מהן נחשבת 'חצי דבר'). התוס' נסתפקו האם לחזקיה צריך להתרות בו למיתה אף בשעת גניבה, אם לאו, ולרבי יוחנן נקטו שודאי צריך להתרותו (וע' חזו"א ב"ק י"ט, א).

ב. עדי הגניבה שהוזמו; לחזקיה לוקים ואינם נהרגים, ולרבי יוחנן נהרגים ואינם לוקים, שהרי זממו להורגו והגניבה תחילת המכירה היא. לפי צד אחד בתוס' י"ל שאף לחזקיה נהרגים אם התרו בו למיתה, מפני שאינם יכולים לומר להלקותו באנו.

ג. עדי מכירה שהוזמו; רב פפא הסיק שבין לרבי יוחנן ובין לחזקיה – נהרגים. ולרב אסי אליבא דרב יוסף – אין נהרגים לרע"ק.

ד. עדי מכירה שהעידו קודם עדי גניבה, והוזמו – פטורים, מתוך שיכול לומר 'עבדי מכרתי' נמצא שלא באו לחייבו. ואפילו אם ראינום רומזים לעדי הגניבה. אפשר שברמיזה ברורה – נהרגים (עתד"ה קמ"ל). וכן אם התרו בו למיתה – נהרגים (עתד"ה עבדי).

קפת. עדי בן סורר ומורה שהוזמו; –

א. מה דינם של העדים שהעידו על האכילה הראשונה שלפני המלקות, ומה דינם של עדי האכילה השנייה?
ב. שנים אמרו בפנינו גנב משל אביו, ושנים אמרו בפנינו אכל, והוזמו – כיצד דינם?

א. העדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו – דינם במלקות. והאחרונים – נהרגים.
נראה לכאורה שלדברי רב אסי כפירוש רב יוסף, לרבי עקיבא הוי 'חצי דבר' ופטורים. ואולם סתמא דגמרא לא ס"ל הכי, וכן אביי דחה פירוש זה בדברי רב אסי.

ב. שנים אמרו בפנינו גנב ושנים אומרים בפנינו אכל – מחלוקת רבי עקיבא וחכמים, האם עדותם עדות אם לאו (ויקום דבר – ולא חצי דבר), הלכך אם הוזמו – לחכמים דינם בסקילה ולרבי עקיבא פטורים.

דפים פו – פז

קפט. א. כאשר אין הסכמה בהכרעת ההלכה בבית דין של העיר – מה הם עושים?

ב. אלו הוראות הממרה עליהן נעשה 'זקן ממרא'?

ג. אלו תנאים נוספים נצרכים לחלות דין 'זקן ממרא'?

א. כי יפלא דבר מבית דין של העיר, עולים לבית דין שבירושלים היושב על פתח הר הבית (מן הסתם הוא שער המזרחי שעליו צורת שושן הבירה (ריעב"ץ). ומסתבר שיושב מחוץ להר (פרי צדיק שופטים ב), כדי שיכריע. אם ב"ד שבירושלים לא קבל קבלה בדבר, עולים לב"ד שעל פתח העזרה (שיש בו מעלה על ב"ד הראשון. (רש"י פה:). ויושב בשער ניקנור שבמזרח העזרה (ריעב"ץ), מבוזק (פרי צדיק שם). אם גם לא קבלו – בית דין הגדול שבלשכת הגזית הוא מכריע.

לפי מה שצייד הרמב"ן (ריש שופטים), באים תחילה לב"ד של כל השבט להכריע. ואין נראה כן מפרש"י והרמב"ם ועוד.

ב. בכל דבר הוראה ודין, עיבור שנה, הבחנת דמים, הלכה למשה מסיני, לימוד היוצא מגזרה-שוה וכו' – נעשה זקן ממרא אם הורה כנגד בית דין הגדול, בין להקל בין להחמיר; – לדברי רבי מאיר, אינו נעשה 'זקן ממרא' אלא בדבר שיש לו נפקותא לענין שזדונו כרת ושגגתו חטאת (גזרה שוה דבר דבר מפר העלם דבר של ציבור). לרבי יהודה – בדבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים (על פי התורה אשר יורוך). ולרבי שמעון – אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים (אשר יגידו לך מן המקום ההוא). רב אושעיא אמר (פח): בשיטת רבי יהודה, שאינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף – גורע. יש מפרשים בדעת רבי יהודה, שאינו נעשה ממרא אלא בדבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ותו לא (ע' להלן פח: ובתוס'). ויש אומרים שרבי יהודה בא להוסיף על דברי ר' מאיר (ע' בחדושי הר"ן וכס"מ בשם הרמ"ה).

ג. אין נעשה זקן ממרא אלא מומחה שהגיע להוראה, להוציא תלמיד (כי יפלא – במופלא שבב"ד, כלומר מומחה).

מדברי הרמב"ם (ממרים ג,ה) משמע שצריך שיהא סמוך ממש. ומלשון רש"י משמע כל שהגיע לארבעים וראוי להוראה – חייב. אינו חייב אלא כאשר בית דין הגדול קבוע ויושב במקומו (אל המקום). לדברי המאירי (מב): כל מקום שקבעו בו סנהדרי גדולה מושבם בירושלים, הריהו כלשכת הגזית עצמה. ולכאורה אין נראה כן מדברי הראשונים שנקטו 'שנות' שגלו לה סנהדרין, היה מקום בירושלים.

דף פח

קצ. א. מה טיבה של ההוראה שמתחייב עליה 'זקן ממרא' מיתה?
ב. האם יש ביד ב"ד למחול לזקן שהמרה?

א. לדברי רב כהנא אין זקן ממרא נהרג עד שיאמר 'כך הוא בעיני' והם אומרים מפי השמועה. והשיבו על דבריו מדברי הברייתא והסיקו כר' אלעזר שאפילו הורה הלכה מפי השמועה והם אמרו 'כך הוא בעינינו' – נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. אמר הממרא: אין תפלין בתורה וכד' – פטור שאין זו 'הוראה', זיל קרי ביה רב הוא. אמר: חמש טוטפות (להוסיף על דברי סופרים) – חייב. שנה ולמד כדעתו – פטור. הורה לעשות – חייב (והאיש אשר יעשה בודון. משנה פו:). וכן אם עשה בעצמו חייב.

א. נראה שאינו חייב אלא אם הורה על מאורע שארע, ולא בקביעת הלכה עקרונית (עפ"י חז"א סנהדרין כג,ג).